

Valamikor, még a kilencvenes évek első felében, figyeltem rá, hogy a Rongyszőnyeg nem afféle lírai lerakat, jobban és kevésbé jól sikerült versek 160 darabból álló sorozata. Az egyéb helyekről már jól, esetleg unalomig ismert slágerdarabok ebben a közegben másnak mutatkoznak, mint ha magukban szemléljük őket, vagy más összeállítás részeként. Weöres szeretett sakkozni a verseivel, a Rongyszőnyeg egyes darabjait berakta más ciklusba is, a legismertebbek pedig különféle könyvekben címükkel vagy kezdő sorukkal azonosíthatóan bukkannak fel. Mintha játszott volna velük, mintha a változó csoportosítással új meg új irányból akarta volna őket megvizsgálni vagy megmutatni.

Ugyanabban az időben vettem észre, hogy szalagra rögzített vagy leírt beszélgetéseiben milyen különös alakot ölt a költő. Az nem szokatlan, hogy egy jelentős szerzőt ország-világ, nemzet és erkölcs, hit és tudomány kérdéseiről faggatnak, de ahogyan Weöres ezeket a kérdéseket kezelte, egyszer komolyan, máskor csúfondárosan, a mester szerepét hol magától értetődő természetességgel elfogadva, hol kifigurázva, ahhoz a magyar irodalomban még hasonlót sem nagyon találni, távoli idők és kultúrák mestereinek lejegyzett beszélgetéseiben annál inkább. Ha mondjuk zen történetekként, koanokként olvassuk ezeket a szövegeket, kiviláglik az összefüggés nemcsak a Rongyszőnyeg megannyi versével, az azokban megnyilvánuló szellemmel, hanem szomszédságukban A teljesség felé című másik ciklussal, a Hamvas Bélának ajánlott prózavázlatokkal.

Összegyűjtöttem szalagon lévő és leírt interjúkból meg afféle mesegyűjtőként Weöres Sándor ismerőseitől jó néhány egykori beszélgetés-részletet, és ezeket koan-formára gyúrtam. A rádióműsorban két színész olvasta fel őket, mintegy újabb szálként szöve sorozatukat a rongyszőnyegbe.

Természetesen előfordult, hogy a beszélgetés-részletek általában vagy konkrétan érintették a verseket – ezeket az összecsengéseket külön adománynak éreztem. Például a 99-es szám alatt besorolt, de inkább kezdősora (Őszi éj) vagy címe (Galagonya) szerint ismert versről Weöres egyszer azt mondta, tíz évig dolgozott rajta, máskor meg, hogy egy pillanat alatt rögtönözte.

A versciklus eredetileg sem rövid műfaji meghatározását a műsor konferálásában kissé még meg kellett toldanom: Weöres Sándor dalai, epigrammái, ütem-próbái, vázlatai, töredékei és beszélgetései.

A későbbi években hozzám eljutott WS-koanokat hébe-hóba még lejegyeztem. Előfordult, hogy színpadon olvastam fel belőlük, Sebő Ferenc és zenésztársai oldalán. Nyomatásban ez az összeállítás most kerül először közönség elé. (Z. G.)

Egyszer egy riporter ezzel a kérdéssel fordult a Mesterhez:

– Mi érdeklí legjobban?

A Mester így válaszolt a riporternek:

– Mostanában sokat foglalkozom gyerekekkel. Figyelgetem, hogy lehet a gyerekpszichéből a művészet segítségével egy megalapozottabb, mélyebb lelki struktúrát alkotni. A gyereklelek spontaneitását és ragyogó tüzét kellene átmenteni valahogy a felnőttkorba. Újabban azzal kísérletezem, hogy a verseimnek ne legyen konkrét értelmük – az értelmi elemek helyett inkább az ösztönvilág és az intuíció világa jusson érvényre. Az emberi értelmet az emberi butaság aránylag legmagasabb rendű formájának értékelem. Semmi szükségét se látom annak, hogy a vers értelmes legyen. Legyen benne inkább olyan tűz és lendület, ami az értelmi elemek nélkül is megragadó. Ezt úgy is mondhatnánk, hogy az emberi nyelvet igyekszem egy angyali nyelvvel és angyali logikával felcserélni.

Ilyet is kérdeztek a Mestertől:

– Mit tart arról, ha idealistának vagy misztikusnak nevezik?

A Mester válaszolt:

– A szó eredeti értelmében misztika annyi, mint Istennel, a világlélekkel való egyesülés. Azt mondhatnám, szeretnék misztikus lenni, de mélyen alatta állok annak, hogy misztikusnak vallhatnám magam. Ami pedig az idealizmust illeti, a szó kétértelmű. Idealistának mondják azt is, aki valamilyen eszményeket követ, valamilyen eszményekhez igyekszik igazodni. Ilyen értelemben nem nevezhetném magam idealistának. Semmiféle fix eszményeim nincsenek, vagy ha esetleg vannak, bizonyonlag rögeszmék. De remélem, hogy nincsenek. Ami az idealizmus szó másik értelmét illeti: olyan filozófia ez, amelyik ideákra, elvont szellemi eszmékre épül. Nem tartom a világotat ilyennek. Igyekszem mindenféle ideától megszabadulni, igyekszem a dolgokat közvetlenül felfogni, közvetlenül érzékelni. Az idealizmus egyfajta áttételesség: jóságon, szépségen és más ideákon keresztül, mintegy szemüvegen vagy látcsövön át kapni a világot. Ettől mindenesetre szabadulni igyekszem, vagy talán azt is remélhetem, hogy mindettől megszabadultam. Persze, a nyelv annyira lezárt és sarkított fogalmakkal dolgozik, hogy ha az ember leírni kénytelen, nem szabadulhat attól, hogy ilyen átfogó fogalmakat használjon, mint sors, végzet, lét, szeretet, jóság, szépség stb. Idealizmusnak látszhat, ha ilyen szavak szerepelnek a versben, holott csak a nyelvi kifejezőeszköz tökéletlensége, hogy nem tudjuk az ideákat jelentő elvont fogalmakat elkerülni.

Messzi országban járt a Mester, ott kérdezték tőle:

– Szeretnél minél több emberhez szólani, vagy csak a kevesekhez és kiválasztottakhoz?

Így válaszolt:

– Szerintem csak egyetlen ember létezik, és ez Jézus. A többi ember annyiban van vagy annyiban nincs, amennyire Jézussal azonos vagy nem azonos. Itt persze nem gondolok valamilyen kereszténységre vagy mire, hogy ha rákentek egy kis szentelt olajat vagy mit, akkor azonosult Jézussal. Nem ilyesmiről van szó. Emberek – ez az én számomra nem létezik.

– Ki létezik, mi létezik számomra?

– Jézus létezik, és bárkiben létezik, ami benne vagy belőle Jézussal azonos. Azért írok, hogy ezt a jézusi elemet valakiből, akárkiből, magamból vagy másból jobban kifejthessem, jobban megközelíthessem. Az, hogy verseimet hányan olvassák és hányan nem, az egyáltalában nem érdekel. Hogy közelebb tudja-e vinni a jó szándékú és jó érzékű olvasót ehhez a jézusi azonossághoz, ez az, ami a célo.

Megkérdezte valaki a Mestert, hogyan szól, amikor gyerekekhez beszél. Kicsit kajánkodva így válaszolt:

– Ha valóban a gyerekeknek írok, nyoma sincs a gügyögésnek. A gügyögés, az édes-kedves picimadár meg a többi akkor jelenik meg, amikor az ember egy kárhozott órájában fél szemmel a pedagógusra kacsintva írja a gyerekverset. Mert a pedagógus az, akinek igénye van a gügyögésre. A nevelő. A gügyögés a felnőtt érzelmi kitörése, a szerelmesek gügyögnek, meg a nők, de nemcsak a gyerekek, hanem egy szép virág, vagy a kedves kanárimadár láttán is. A gügyögés gyengédséget feltételez, márpedig ez a gyermekből eleinte hiányzik. A pályás pár hetes korában a torkából zöngé hangokat ad, a levegő áramlásával. Ezt aztán szájával, ajkával alakítja. A felnőtt azt hiszi: a gyerekek gügyög, holott első elementáris hanggyakorlata ez.

A gyerek versigénye ősi jellegű, kissé úgy fogja fel a kértet, a zenét, a ritmust, mint az őseink. A gyerekversnek sokszor varázsigé jellege van, éppen mert közel került a nyelvi ősi világhoz, de ennek semmi köze a gügyögéshez. Mert a gügyögés, ha kimondatlanul is, leszáll a gyerekekhez, oktalan fölényt tanúsít; a művész pedig előadó és hallgató között éppen az egyenlőséget teremti meg, katedrálról csak a tudomány beszél.

De most hadd panaszkodjak még: az ember rossz percben, kínjában, mert megrendelték, megír egy oktató tartalmú versikét – attól kezdve aztán biztos érzékkel, vagyis érzéketlenséggel az effajta követelik tőle. Nem szabad hazudni, jól kell tanulni, jól kell viselkedni, tornászni kell – így lassacskán az egész verset felváltja ez a tananyagalmaz, gügyögésben előadva! Hazug kívül-belül, egy ilyen vers képes rá, hogy egy egész kötet, egy újság vagy egy felolvasó-délután hatását tönkretegy.

Egy költő hírül vette, hogy a Mester olvasta legutóbb megjelent versét. Nagyon megörült, és amikor találkozott, megkérdezte:

– Olvastad, tényleg...?

– Mindent elolvastam, amit publikálsz – felelte a Mester.

– Nem is tudtam, hogy szereted a verseimet...!

– Nem szeretem, de mindig elolvastam.

– Talán legelőször azt az érdekes kérdést vetném föl, amely, lehet, hogy csak számomra volt mindig érdekes – mondta a Mesternek a riporter –, hogy verseidet olvasgatva gyakran kapott meg egy érdekes, furcsa atmoszféra. Formailag is észrevehető sokszor a sorok tördelésében, de különösen tartalmilag vehető észre: függetlenség, szabadság, valami kötetlenség, a dolgok fölött való lebegés, majdnem közöny néha, persze, nagyon termékeny és szép közöny. És ha, mondjuk, a mai modern természettudományos világkép nyelvén akarok beszélni, akkor úgy fordíthatnám le érthetőbben ezt az érzést, hogy az időtől való függetlenség; a térben és az időben való fokozottabb szabadság érzete ez, mintha valami különös időélményed volna.

Ekkor mondta a Mester:

– Az én időélményem, amit még egyetlen írásomban se tudtam még csak érzékeltetni sem, az, hogy tulajdonképpen az idő áll, és tömbszerű és végtelen, nem gondoltam, hogy a jövő és a múlt is benne van, hanem csak úgy, hogy csak jelen van. Mióta a mindenség létezik, elkezdődött a jelen, és azt sosem érte utol a múlt, és sohasem reményünk arra, hogy a jövőt megközelítsük. Szóval az idő a jelennek egy végtelen tömbje, amin belül a lények megjelennek, mozognak, kihálnak belőle, de sose volt múlt, és sose lesz jövő. Benneállunk a dolgokban, amik körülöttünk lengedeznek, és mi is lengedezünk benne, de azért nem egészen mindegy, hogy hogyan lengedezünk, és hogy a dolgok hogyan lengedeznek. Szóval nem mondanám azt, hogy az ember passzív maradjon. Ha lengedezik is minden, azért nem mindegy, hogy az merre és hogyan lengedezik.

Volt akkoriban egy fiatal író. Sétálgatott vele a mester, ki pedig egyszer, mintha elbáméskodna, ebeket néz... Ezt mondja aztán:

– Vajon mikor leszünk mi ilyen szép kutyák?

A mesternek emlékezetébe idézik saját szavait:

– Azt mondta, hogy az ön számára csak egyetlen ember létezik: a jézusi ember. Ki bennünk ez a jézusi ember?

– Állandó, maradandó lényege az emberi lénynek. Amit személyiségünknek, egyéniségünknek hiszünk, ezerféle dologból állt össze életünk során, és folyton változik. Ugyanannak az embernek harmincéves kori egyénisége egészen más, mint tízéves korában volt, és ötvenéves korában lesz. Ami az összes egyéni, személyes vonások lekopása után megmarad: ez a jézusi alap, az ember tulajdonképpeni léte. Ezt életünkben alig érzékeljük, sőt, egyáltalán nem érzékeljük, annyira elborít bennünket élményvilágunk, személyiségünk. A jézusi alaprétég olyan nehezen bukkan fel az emberben, mint valami síkság földje alól a sziklatalaj.

A fiatal író meglátogatta a Mestert.

– Kimentem hajnalban kávé főzni – kezdett mesélni, ágyán elnyúlva, ahogy szokott, a Mester –, bejött utánam a konyhába Sevcsenko. Kértem, hogy kér-e kávé.

A fiatal író nem tudta, nevéss-e most, vagy tiltakozzon, hiszen Sevcsenko rég halott, ezzel szemben egy másik híres költő, Jevtusenko javában él, de mégse valószínű, hogy csak úgy összekeverje őket a Mester... ez valami tréfa lesz, netán megtréfálás; várta, mikor jön a poén és utána a feloldó nevetés. De a Mester így folytatta:

– Kávéztunk, kérdeztem tőle néhány dolgot a fordítással kapcsolatban, mert fordítom a verseit, tudod, aztán elment. Úgyhogy most egy kicsit fáradt vagyok – mondta a Mester.

Ezt kérdezte valaki a Mestertől:

– Hogyan juthat el a teljességhez az az ember, aki életében villanásszerűen, csak egy-egy pillanatig érzi át a teljes harmóniát?

– Azt hiszem, sehogyan – válaszolt a Mester. – A teljesség élményéhez, birtoklásához olyan alapegyszerűsége, naivitásra van szükség, amire nekünk már nincs képességünk, módunk. A teljességhez legfeljebb csak közeledni tud mindaz, ami a teljes őszinteségen, isteni egységen kívül áll. Minden ember kívül van ezen. Csiszolhatja, nevelheti önmagát, s így – igen kicsi lépésekkel – közeledik a teljességhez, de hát azt elérni nem adatik meg senkinek: egyikünk sem tud abszolút egyetemességre emelkedni.

Valaki fölött egy kérdést a Mesternek:

– Mi az ön ars poeticája?

– Lehetőleg erősen és érdekesen írni. Mindegy, hogy a vers, amit leírok, tetszik-e másoknak, vagy nem tetszik, érthető-e vagy érthetetlen, de mindenesetre legyen izgalmas, forró, ami mellett nem lehet közömbösen elmenni, amit vagy szeretni vagy gyűlölni kell. És még egy kérdés:

– Mit tart a költő feladatának?

– Azt, hogy mennél jobb verseket írjon. A költőnek talán ez az örök feladata – hangzott a felelet.

Egyszer ezt kérdezték a Mestertől:

– Ön szerint mi lehet a vers haszna?

– A vers haszna, hogy a lelket tagoltabbá, hajlékonyabbá, érdekesebbé teszi. Azét is, aki írja, és azét is, aki olvassa. A vers célja körülbelül ugyanaz, mint atlétánál a tréning. A vers a lélek tréningje, ami a lélek izmait hajlékonyá, használhatóvá teszi – hangzott a válasz, és jött az újabb kérdés:

– Ön kiknek ír?

– Mindenkinek, akit érdekel – felelt a Mester. – Lehet, hogy az olvasóközönségem kicsi, lehet, hogy a jövőben sem lesz nagy, de arra törekszem, hogy azokon keresztül, akik a verset elolvassák, akikhez szól, közvetve eljusson a nagy tömegekhez is. Megelégszem azzal, ha egy-egy korszakban csak száz igazi olvasóm lesz, vagy ha csak tíz igazi olvasóm lesz. De annál inkább szeretném, hogy az a tíz vagy száz igazi olvasó mintegy szétsugározza azt az egész emberiségére, amit a verseken keresztül kapott.

Azt is megkérdezték tőle, hogy mi az, ami a világ dolgai közül a legjobban izgatja és érdekli.

Ímígy válaszolt a Mester:

– Minden, a világ úgy, ahogyan van. Nem nagyon tudom a jelenségeket szétválasztani érdekesebb és érdektelenebb dolgokra.

Megkérdezték tőle, hogy miért vagyunk a világon.

– Nyilván biológiai szükségszerűség – felelt a Mester. – Ugyanazért, amiért a gombák, virágok, állatok. Oka a szaporodási ösztön lehet. Akit a szülei megcsinálnak, és nem vitték el a gyermekbetegségek, az él. Olyik öngyilkos lesz. Szerintem annak, hogy élünk, semmi más oka nincs, mint hogy vannak olyan sejtek, spermák és csírák, amiknek a funkciójába nem avatkozhatunk bele. Így akaratunktól függetlenül létrehozta. Ugyanígy akaratunktól függetlenül felélik magukat ezek a sejtek, és jön a halál. Egyetlen beleszólás az öngyilkosság. De felesleges olyasmit megcsinálni, ami magától is bekövetkezik.

– Mindenki ezért van a világon? Egyformán vonatkozik ez az élőlényekre?

– Nem hiszem, hogy ez másként lenne. A spermákból és a petékből létrejön az élet. Ez minden, ez így van.

Járt nála egy fiatal költő. A mester udvariasan hallgatta, ahogy bizonyos „tragikus hegyesszöveget” emlegetett a fiatal poéta, hogy az volna a kívánatos műegész, a teljes körből eredendően és evidensen kihasított cikkely, aztán legyintett, és azt mondta:

– Legyen a költő, éppen ellenkezőleg, barackkal, dióval, fűgével, mindennel beoltott almafa, körtefa, trópusi ilyen meg olyan, mindenféle fa; legyen – hadd legyen – a termés minél teljesebb kör.

Egyszer így szólt a Mester:

– Egy képzelt történetet fogok elmondani. Arany János fiatal segédszerkesztője volt Torkos László. Igen hosszú életkort ért meg, százegy éves korában halt meg Kőszegen, az 1940-es években. Ő még sokszor kezét fogott Arany Jánossal, sokszor együtt dolgozott vele. Különböző nagybátyám volt ez a Torkos László, vagy nagy-nagybátyám, apai részről rokonság. Sajnos, mulasztás, hogy sohasem találkoztam vele személyesen. Amit tehát most el fogok mondani, mint Torkos László elbeszélését Arany Jánosról, csak az én elképzelésem.

Mikor a Koszoróban Arany Jánossal együtt dolgozott Torkos bácsi, akkoriban készítette Arany a kínai fordításait.

Négy ilyen kínai fordítása van Arany Jánosnak, a „turr-r-iko-iko-i-ja” refrénű és a többi, benne vannak az összegyűjtött Arany-kötetben, bárki elolvashatja őket. Hát amikor Arany és Torkos ülnek a szerkesztőségben, egyszerre csak beállít Gyulai Pál és Szász Károly. Arany János megmutatja nekik a frissen készült kínai fordításokat. A két barát nagyon furcsának találja, csóválja a fejét, és Gyulai Pál megszólal: „Hát, Jankóm, te ezeknél sokkal szebb balladákat írsz.” „Hát tudok én olyan balladákat írni, mint Goethe vagy Schiller?” Erre nyelnek egy nagyot, hogy a máskor oly szerény költő ilyen kérdést tesz föl, s azt felelik: „Magyarul, balladában, te vagy a mi Goethénk és Schillerünk egy személyben!” Erre azt kérdezi Arany János: „És tudok én olyan dalokat írni, mint Béranger?” Ezt aztán már Gyulai Pál végképp nem érti: „A nagy Béranger-ra még Petőfi is alulról fölfelé nézett, pedig ő aztán igazán gőgös ember volt. Hát, Jankóm, tartsunk mértéket, Béranger-hoz azért mégse mérjük magunkat!” Ezzel a dolog tulajdonképp befejeződött volna. A beszélgetés után Gyulai Pál és Szász Károly elmentek, Arany pedig azt mondta Torkos Lászlónak: „Azt hitték a szamarak, hogy önmagamot akarom egyre magasabbra emelni. Észre se vették, hogy nem alulról fölfelé, hanem fölülről lefelé lícitálok. Hiszen a kínai balladák különbek, mint Goethe és Schiller, és Goethe és Schiller is különb, mint Béranger. Azt gondolták, hogy szerénytelenül fölfelé megyek a létrán, pedig én egyre lefele mentem.”

Eddig tart a képzelt történet. Nem tudom, van-e valami tanulsága?

Egy riporter így szólt a Mesterhez:

– Gyereverseid rendkívül népszerűek; az én gyerekeim is fűjják őket. Most már több nemzedék ismerkedik bennük a költészettel, a játékossággal, a nyelv gazdagságával. Tervezel-e új gyerekverseket?

Így hangzott a válasz:

– Fontosnak érzem, hogy a gyerekek olyan ritmikai, zenei strukturális anyagot kapjanak, ami lelkükben osztódni, sarjadzani kezd.

Azért iparkodom minél zártabbá és dallamosabbá formálni gyerekverseimet, hogy a későbbi felnőtt lelkét megmentsem a formátlanságtól. Azt hiszem, fogok is – feltétlenül fogok még – gyerekverseket írni. Nem szeretek általában az emberszeretetről, akár a gyerekek iránti szeretetről beszélni, de mégiscsak ez az érzés működik ezekben a törekvésekben is.

Mikor valaki, saját kamaszkori önmagára hivatkozva arról kérdezte, hogy válasz-e a vers a lelki problémákra, ezt mondta:

– Ebben van, azt hiszem, nagy különbség, hogy a kamasznak vagy az olvasónak a lelki problémáira válasz, annak pedig, aki a verset írja, a lelki problémáinak a megsemmisítése, annullálása; az eltávolodás a fölösleges és megoldhatatlan lelki problémáktól a merőben reális technikai problémákhoz, amit a vers strukturálisan jelent. A lelki problémák megoldására, lehet, hogy alkalmasabbak a különböző szerkesztői üzenetek, tanácsadók, amik a régi időkben, harminc-negyven évvel ezelőtt voltak: a különböző lelki klinikák az Új Időkben, a Színházi Életben. A költőnek lelki klinikája nincs, mert tudja, hogy az összes lelki probléma megoldhatatlan, illetve oldódhat meg, hogy az idő egyszer csak elsimítja őket, és az, akinek ez a lelki problémája van, egy idő múlva túlhalad rajta, elfelejti, közömbössé válik számára. A lelki problémák megoldhatatlanok.

Valaki szóba hozta előtte a „verskedvelő közönséget”.

– Az az érzésem, hogy ha valaki szereti a verset, ott már baj van. Amit általában így neveznek, hogy verskedvelés, az inkább album-életrajz-hajlam vagy témák iránti vonzódás, ami esetleg pont versben rögződött. A saját napi problémái iránti érdeklődése a fiatalságnak; ez inkább a verskedvelés, a versszeretet. Nem tudom, hogy a magam esetéből induljak ki, én sose szerettem a verset. Sose kedveltem a verset. Mindig ugyanúgy viadalban, viaskodásban voltam vele, mint mindennel, ami érdekelt, és vajmi kevésbé foglalkoztatott az, hogy a fiatalságnak milyen problémáját tartalmazza az a vers. Hogy milyenek a hangzói, milyen a struktúrája, ez érdekelt, ez foglalkoztatott, és magát a verset ugyanúgy szívemből nem szerettem soha, mint ahogy mostan sem szeretem.

Mikor pedig arról kérdezték, hogy van-e külön gyerekvers, ezt mondta:

– Tulajdonképpen nem tudom. Azokat a verseimet, amelyeket később gyerekversként soroltak be, nem gyerekeknek írtam. Nem gondoltam a gyerek–felnőtt különbségre. Gyerekverset csak pedagógusok felkérésére írtam. Gyerek ugyanis nem rendelt nálam verset. Az ilyen utólag gyerekverssé nyilvánított versek egy az egyben arányban állnak az olvasóval, tehát nem oktatják ki: fiacskám, így fogd a szalvétát, úgy tanulj! Szerintem gyerekvers az, mi közvetlenül, szavakkal nem oktat, hanem olyan hangulatot, dallamot, élet-vagy természetdarabkát próbál adni, ami a gyerek – és a felnőtt – lelkét gazdagabbá, finomabbá teszi.

– Miért van az – faggatta egyszer valaki a Mestert –, hogy a legtöbb gyerek élvezi az értelmileg nem mindig követhető, képtelen verseket is?

Ezt a választ kapta:

– A képtelenség nem elvontság. Az angol nonszensznek nagy kultusza van a gyerek- és felnőttközönségnél is. Ezek a versek azonban nem nehezek. Abszurdításukkal együtt az olvasó tudatában felvillan annak a helyzetnek a nem abszurd arca is. Mintha valaki szeget ver a falba, és következetesen mellé üt. Az olvasó érzi a szegre találást is az ütésben.

Kérdezték, gyorsan írja-e verseit a mester, vagy lassan.

– Az nagyon különböző – mondta ő. – Van pár soros versem, amin több mint tíz évig dolgoztam, például a Galagonya; és van, amit kapásból írtam, minden javítás nélkül, mondjuk A hársfa mind virágzik. Van, amikor a vers egy percre véletlen ajándéka, és van, amikor évekig kellett újra meg újra elővenni, fűni, faragni, míg kialakult belőle valamennyire az, amit akartam.

Kérdezte valaki a Mestert, hogy volt-e valaha életveszélyben.

– A háború végén többször is falhoz állítottak. A katonák a fegyveremet követelték, ami nekem nem volt. Többször is álltam puskacső előtt a falnál, készen arra, hogy lelőnek.

Egy lány ül a könyvtárban. Fölnéz, látja, hogy igen egyszerű öltözetű, kicsit maszatos arcú fiatalember közeledik a polcok közt. Kérdi a gyámoltalan látogatót, mi járatban van. Erre a Mester – mert ő az – bemutatkozik, és közli, hogy új könyvéből hozott egy példányt a könyvtárnak. Erre a lány, aki olvasta néhány versét, és gyűjti a kézírásokat, elé tesz egy papírt, és kéri, írjon egy-két sort neki. – Szívesen – feleli a Mester, azzal föltérdel a székre, ráhasal az asztalra, és leírja a Galagonyát. – Tessék. Ezt magának írtam!

Akad, aki a művészet nemzeti mivolta felől érdeklődött nála.

– Hát most, a XX. század végén egyáltalán nem tudom már, hogy mi az a „nemzeti” és mi az a „nemzetietlen”. A nemzet a romantikus kor által felvetett fogalom, Németországból, a Junge Deutschland, Novalis és Schelling, ezeknek a környezetéből eredt; egy tipikusan germán fogalom a nemzet, ami hát a magyar romantikán keresztül is lobogott és piros-fehér-zöldezett, de azt hiszem, most már túltehetjük magunkat ezen a fogalmon. Keletkezett a német romantikával, és talán el is múlt a romantikával, úgyhogy most már ennek a problémának talán kevés igazi értelme van – mondta neki a Mester.

Egyszer így szólt a Mester:

– A költő és a verset értő-élő ember nem „szereti” a verset, hanem belülről éli, úgy van vele, mint a viharral vagy az elektromossággal, amely megrázza, átömlik az idegein.

Máskülönben az egyszerű versszeretet olyan, mint a ki-rándulás a városi ember számára. Pótlék. A paraszt vagy a pásztor nem „szereti” a természetet, hanem éli. Mit ér a szimpátiaeffektus, ha valakinek nincsenek idegei az átéléshez? Erre pedig nem lehet nevelni. A nevelés görög találmány, s annál inkább csődbe megy, mentől több erőfeszítést igyekszünk tenni érdekében. A kisgyermek élete maga is elementáris, mindent úgy él át, mint a vihart. Nem különböztet meg verset és életet. Minden nevelésben van irányító szándék, ami az elementumokban nincs. A nevelés évezredek ballasztjainak egyike.

– Min dolgozik jelenleg? – kérdezte egyszer egy riporter. – Mivel készül meglepni az olvasókat?

– Nem készülök semmilyen meglepetést okozni – mondta neki a Mester. – Mostanában verseket írok. Ez a költő dolga.

– Mindig meglep, ha egy költő a változatlanságot, az időtlenséget áhítja – mondta a Mesternek egy riporter. – Hiszen ebben az állapotban nem létezne művészet sem; s hogy az ön fegyvertárának leghatékonyabb darabjára hivatkozzam: az időtlenség például kizárja a ritmust.

– A ritmus formai jegy. Az időtlenség tartalmi – felelt neki a Mester.

– Elbizakodottságnak tartja, ha az ember a nemlét kétségtelen túlsúlya ellenére is az itt töltendő hetven-nyolcvan évre koncentrálna? Vagyis, ha az ember embercentrikus?

– Veszedelmesnek tartom. És a mai világ engem igazol. Elég, ha csak a föld, a levegő vagy a víz szennyezésére gondolunk.

– Ez inkább az emberi butaságnak, az érdekek szem elől tévesztésének s éppen nem az embercentrikusságnak a jele – kötötte az ebet a karóhoz a riporter. Végezetül a Mester ezt mondta:

– Az embercentrikusság és az emberi butaság egy és ugyanaz.

Megkérdezték, hisz-e az emberiség haladásában? Abban, hogy jobb lesz az ember, és jobb lesz a népcsoportok élete.

– Az emberek mozgásában hiszek, a haladásban nem hiszek. Mert hiszen minden haladás valaminek a rovására történik. Ha fejlődött a gót stílus, az előtte szokásos román stílus rovására történt. Ha fejlődött a reneszánsz, nyakára fejlődött a gót stílusnak. Ha fejlődik a gépi technikai civilizáció, ez a szellemi kultúra rovására történik. Ha a szellemiek fejlődnek, meg fogják sínyleni ezt az eszközök. A fejlődés mindig valaminek a visszafejlődésén alapul, ezért a fejlődésben mint állandó folyamatban, nem hiszek. A folyamatokban mint szükségszerű ide-oda mozgásokban, hiszek – felelt a Mester.

Mikor azt kérdezték tőle, milyen a közérzete, e szavakkal válaszolt:

– Mindig történik valami, de soha nem történik semmi igazán lényeges. Van az egész folyamat, és volt és lesz, amíg valami katasztrófa végét nem veti esetleg holnap, esetleg egymillió év múlva.

Egy napon így faggatták a Mestert

– Milyennek látja szerepét a magyar költészetben?

– Költészetem pedagógiai jellegű, kevésbé politikai beállítottságú: szerepem összekötő a különböző aktuális lehetőségek között. Oldottabb világ képe él bennem, magam is kötetlenebbül élek, mint az emberek általában. Az egész életem tiltakozás a formába merevített, agyonkatulyázott, beállított életforma ellen.

– Miben lehetne összefoglalni azt – kérdezte valaki a Mestert –, amit költészeted mond az emberi történelemről?

– Hát, ez elég kényes kérdés; ugyanis én azt mondom, hogy a történelmen csakpakk most már túl kell lépni. Át kell menni egy történelem utáni korszakba, addig béke és nyugalom nem lesz, sőt! Atomfegyver és hasonlók birtokában az ember előbb-utóbb kifüstöli lába alól a talajt, még mielőtt elérhetné a történelem utáni kor felnőtségét és békéjét.

– De a régi természetével hogy tud átlépni az ember egy történelem utáni korba? – hangzott az újabb kérdés.

– Úgy látszik, sehogy se, és itt van a baj – mondta a Mester.

– És a remény, hogy mégis át tud lépni?

– Hát... reménykedni mindenben lehet...

Függelék – a műsorban fel nem olvasott beszélgetés-részletek:

Mesélik – ki tudja, igaz-e, vagy sem –, hogy egy alkalommal valaki negédes mosollyal a Mesterhez fordult:

– Ön, aki annyi sok szép gyermekverset írt, bizonyára nagyon szereti a gyermekeket, és jól ismeri is őket.

Mire ő így felelt:

– Gyermekeim nem lévén, nem ismerem őket, és nem is szeretem, mert bántják a macskámat.

Fölkereste két fiatal író. Kapacitálták, hogy lépjen be a Pártba. (Ez valamikor az 1940-es évek végén esett, a párt, amelyikről szó van, az MDP, vagyis a kommunista párt.) A Mester azt felelte, hogy ő inkább nem... Igazándiból nem is alkalmas ilyesféle szerepvállalásra... De ők csak mondták, mondták a magukét; hogy mennyire dinamikus lett minden mostanában, éppen a Pártnak köszönhetően.

– Na hát hogy dinamikus volna, azt nem lehet mondani – vágott közbe a Mester. – Három hónapja adtam be az útlevelekérelmemet, és azóta semmi válasz.

Voltak évek, amikor a Mesternek nem jelenhettek meg versei. De hogy mégse haljon éhen, ellátták fordítanivalókkal. Köteteket töltenek meg azok a versek, amelyeket akkoriban magyarított; köztük az ukrán költő, Sevcsenko munkái. Mondta is egyszer a Mester, hogy tulajdonképpen Sevcsenko úrnak köszönheti a megélhetését. Máskor meg azt mondta, hogy egy éji órán, mikor éppen fordította őt, kilépett a falból az ukrán, és így szólt:

– Most már többet ne... Hagyd abba!

Kérdezték a Mestert, hogy miért nincs neki '56-os, forradalmi verse.

– Engem a nyertes ügyekből ki szoktak hagyni – felelte. – És akkor, amikor ezeket írták, még úgy nézett ki, hogy nyerni fogunk.

– A Paprikajancsi szerenádja mindig meghatott... Ugye a Mester látott gyerekkorában bohócot, és amikor szegény bohóccal valami rossz történt, keservesen sírt – kezdte a riporter.

– Láttam – felelt a Mester. – Nevettem rajta.

– De amikor például elesett, akkor azért meghatódott...?

– Igen, seggre esett – mondta a Mester derűsen. – Azon mindig jót mulattam.

Volt abban az időben sok szép és fontos mozgalom, és ezek körül megannyi gond, bonyodalom. A szálak a Párt felső köreihez vezettek. Ezekről az ügyekről számolt be a Mesternek egy fiatal zenész. Helyeslést várt talán, biztatást.

– A saját munkáddal törődj! Azt kell letenned az asztalra – mondta neki a Mester.

Szólt a Mester a fiatal zenésznek, hogy lenne számára egy megzenésítendő verse. Mármost tudni kell, hogy a költők általában mindent megadnának azért, hogy verseiket nyilvánosan énekeljék, de a Mester ebben is más volt; teljesen közönyösen tűrte, hogy a komoly- és kevésbé komoly zenészek dallamokkal látták el verseit, némelyiket mindjárt többel is. A fiatal zenész tehát örömteli várakozással hallgatta a Mestert.

– Azt mondják, hogy nem csinállok közéleti lírát. Hát most itt van egy békeharcos vers.

Ez volt a Macskainduló. Teltek-múltak a napok, került dallam a sorokhoz, és a fiatal zenész sietett a Mesterhez, hogy bemutassa neki az új dalt. A Mester elégedetten simogatta ölében nyugvó macskáját, úgy hallgatta az éneket, majd megjegyezte:

– Ez a Khomeini ajatollah indulója.

Ugyanennek a történetnek egy másik változata szerint buszon utaztak egy előadóestre, és akkor kérdezte a Mestertől a fiatal zenész:

– Sanyika, te egyáltalán nem foglalkozol a politikával? Rengeteg verset írtál, de nincs köztük politikai témájú egy sem!

Rögtön ezután, ott a buszban írta a Macskaindulót a Mester. Legalábbis van, aki így tudja.

A Mester egy antológia szerkesztésébe fogott. A régi magyar költészetből akart gyűjteményt összeállítani.

– Jó, de miért te foglalkozol ezzel? – kérdezte a fiatal zenész. – Más nincs, aki megcsinálja? Akinek ez a szakmája?

– Nem szeretem a strébereket – válaszolta a Mester. – Minden korban vannak, akik az ízlést diktálják, kritikusok, irodalomtörténészek. És aki az ő kánonjukba nem fér bele, arról, amíg él, nem írnak, a halála után pedig elfelejtik. Annak a műve marad fenn, aki a maga korában megfelelt az elvárásoknak, többnyire a strébereké. Hát én most előveszem, megnézem a régi

szövegeket, és nem érdekel, hogy a Gyulai Pál mit mondott, mondott-e egyáltalán valamit róluk.

A Mester színházba ment. Az előadás, amelyre ellátogatott, szobaszínházi formában játszódtott: a nézők egy kis berendezett szobát ültek körül. Egyszer csak, a játsszó személyek nem kis csodálkozására, a Mester, akárha otthon volna, cigarettát halászott elő, és rágyújtott, majd elvett a színpadi asztalról egy kellék-hamutartót, és míg pőfékelt, abba hamuzott. Majd elnyomta a csikket, és, annak rendje-módja szerint, visszatette a kelléket a díszletbe.

A Mester, irodalmi társasággal, vendéglőbe ment. Legtöbben pörköltet ettek, a Mester is. De míg a többiek a húsdarabok és a galuskák fogytával befejezettnek tekintették az étkezést, ő kenyeret tördelt, és kimártogatta a saftot.
– Mindig ott szokták hagyni – magyarázta a mellette ülő fiatal írónak. – Mert nem illik tunkolni. Pedig ez a lelke – mondta a Mester.

Volt akkoriban egy fontos folyóirat, a Mozgó Világ. Írtak bele fiatal és újjító írók, olyanok is, akiket a hatalom nem szeretett; az lett a vége, hogy kirúgták a főszerkesztőt, és odatettek a helyére egy megbízható másikat. Ez aztán körbejárta az irodalom nagy öregeit, és kéziratokat kért tőlük. Járt a Mesternél is, és nem távozott üres kézzel. Kérdi ezek után egy író a Mestert: – Mégis, hogy adhattál verset a Mozgó Világnak?!

Visszakérdez a Mester:

– Mi mozog...?

A Mester az autókat kerülgette, pontosabban ugrált előlük.

– Szeretem az autókat – mondta –, mert nem tudom, melyik fog elütni.

Kategória: WEÖRES SÁNDOR 100

Denumire autor: Zoltán Gábor

Látó Szépirodalmi Folyóirat